

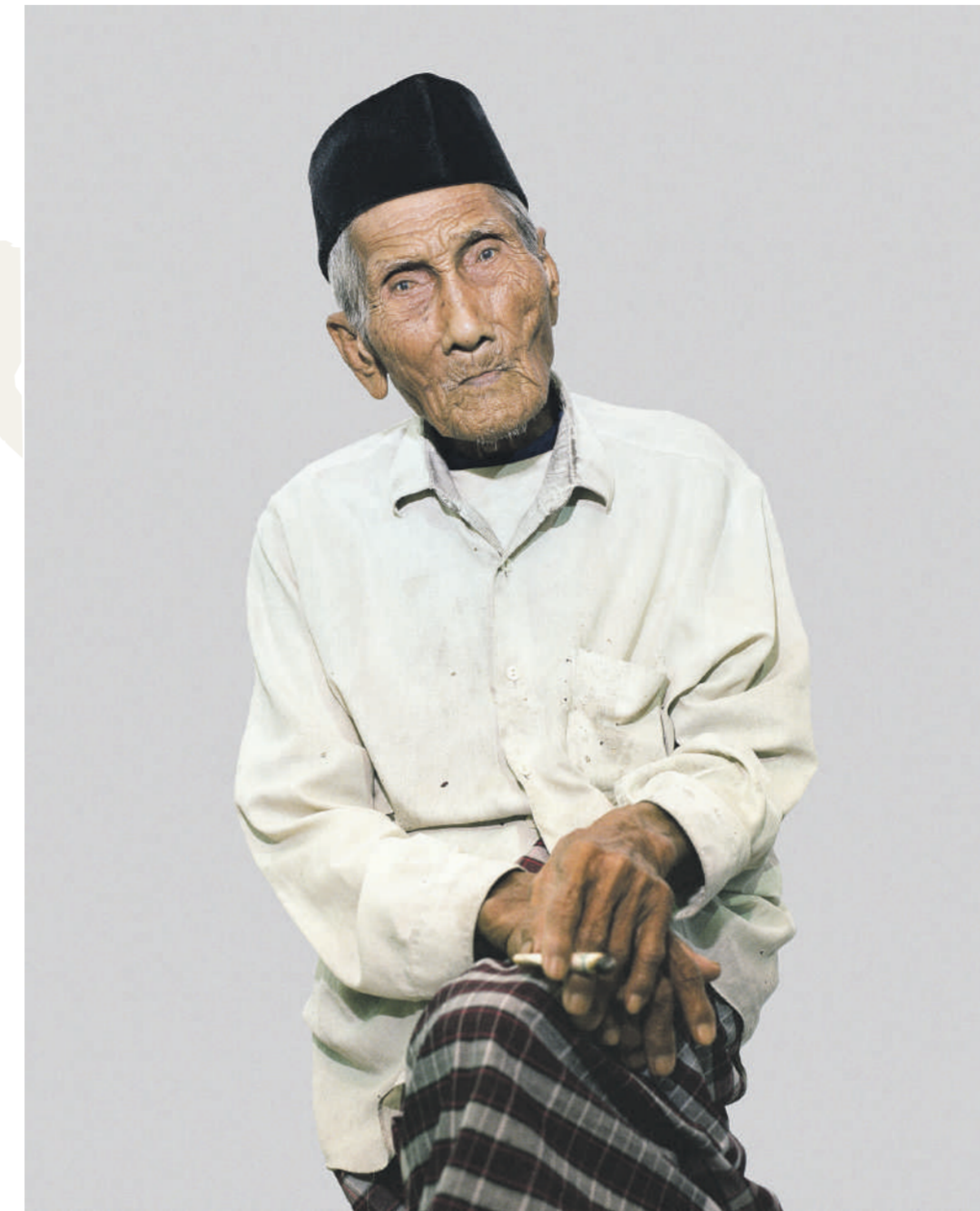
Halli (1932) uit Pamekasan waste mariniersuniformen in ruil voor wat brood. Zijn broer zat in het verzet en werd gedwongen lijken te begraven in het massagraf. Destijds maakten vooral de tanks indruk op Halli.

In augustus 1947 doodden Nederlandse mariniers op het Indonesische eiland Madura 400 tot 600 vrijheidsstrijders en dumpten de lijken. Zelfverdediging, aldus de mariniers. Een reconstructie.

Tekst Anne-Lot Hoek Foto's Marjolein van Pagee

Na twee uur lag het plein bezaaid met lijken

Bpk Masruddin (geboortjaar onbekend) uit Pamekasan zat in het verzet en was getuige van de zuiveringsacties in de heuvels. Hij werd ondervraagd en ging vrijuit.

Als 12-jarige jongen hoorde Sulaiman Sadik (1935) uit Pamekasan hoe 's nachts de gevechten losbarsten. 's Ochtends zag hij dat het plein vol lag met lijken en hoe mariniers met een bulldozer een graf groeven.

Pamekasan, Madura. Documentair fotograaf Marjolein van Pagee, die onderzoek doet naar het optreden van de Nederlandse mariniers op Oost-Java, staat op de plek waar in 1947 tussen de 400 en 600 Indonesische vrijheidsstrijders werden gedood, vlak voor de grote Syuhada-moskee op de aloon-aalon, het centrale plein. Behalve een klein monument met de inscriptie 'aan hen die hier ooit begraven lagen' wijst niets meer op de fatale confrontatie tussen Nederlandse militairen en vrijheidsstrijders tijdens de Indonesische dekolonisatie-oorlog.

Op Madura spreekt Van Pagee met getuigen van het drama, om een compleet beeld te kunnen schetsen van wat zich daar in de nacht van vrijdag 15 op zaterdag 16 augustus 1947 heeft voltrokken.

Veteraan H. Abdul Halik (1929) herinnert zich de aanval op de Nederlanders echter nog levendig. „Onze strijders begonnen al vroegtijdig 'Allah Akbar' te roepen toen ze het stadje naderden”, vertelt hij in de voorkamer van zijn huis in de buurt van het centrale plein in Pamekasan. Dat was onverstandig, want zo werd de marinierspost aan de rand van de stad gealarmeerd.

Rond drie uur 's nachts openden de mariniers het vuur op de menigte van een paar duizend mohammedaanse vrijheidsstrijders die met bamboestokken, speren, zwaarden en gekleurde doeken om hun hoofd geknoopt op hun af stormden.

Een andere getuige, de toen vijftienjarige Halli (1932) die uniformen voor de mariniers waste in ruil voor wat brood, werd 's nachts

wakker van het lawaai. „Van een kilometer afstand hoorde ik het gevecht in alle hevigheid losbarsten.”

Veteraan Wim Hornman, die als marinier bij de aanval aanwezig was, beschrijft in zijn memoires (*W. Hornman, De Geschiedenis van de Mariniersbrigade*) dat er ook vrouwen en kinderen bij waren. Een andere Nederlandse veteraan, Karel Poetiray, liet in het boek *Pendek* van journalist Herman Keppy optekenen dat de Madurezen werkelijk overal vandaan kwamen. „Ze kropen zelfs door de open riolering.” Dat was volgens hem gunstig voor de mariniers. „Want aan de ene kant zette je je Bar (Amerikaans machinegeweer, red.) neer en dan zag je de rook aan de andere kant opstijgen en was die vent naar de klote.”

Veteraan Halik: „Het was een gigantische chaos en er werd vanuit alle richtingen geschoten.” De confrontatie duurde volgens hem amper twee uur. De verliezen aan Indonesische kant waren enorm: de aloon-aalon lag bezaaid met lijken. De mariniers groeven later die dag met een bulldozer een groot gat op de plek voor de moskee waar de lijken - met gedwongen hulp van gevangengemaakte strijders - in verdwenen. Verschillende lijken zijn eerst verbrand, zoals we op bij dit artikel niet eerder gepubliceerde foto kunnen zien.

Bezoek Rutte aan Indonesië

De gebeurtenis bleef in Nederland nagevoel onbekend tot de *Volkskrant* in 2008 foto's van het massagraf publiceerde die actualiteitenprogramma Nieuwsuur eind vorig jaar opnieuw toonde toen premier Rutte Indonesië bezocht. De veteraan die de foto's in zijn bezit had wilde laten zien dat schokkende beelden van de Indonesische dekolonisatie-oorlog in de media vaak een verkeerde indruk geven: volgens hem hadden de Nederlanders juist geen keus. „Ze kwamen

met speren erop af, wat moet je dan?”

Maar waarom de mariniers werden aangevallen en de omstandigheden waaronder dat gebeurde wordt nergens duidelijk. Veteraan Hornman doet de aanval simpel af als 'godsdiensdelirium' van mohammedanen. Volgens de Indonesische historicus Sulaiman Sadik (1935) is dat onjuist: het drama was een direct gevolg van de landing, twee weken eerder, van Nederlandse militairen op Madura. De landing was onderdeel van de Eerste Politonele Actie die Nederland op

21 juli 1947 tegen de jonge republiek Indonesië begon, zogenaamd bedoeld „om de Madurese bevolking te beschermen tegen de vrijheidsstrijders”. Maar de meerderheid van de bevolking zat helemaal niet te wachten op de terugkeer van de Nederlanders, aldus historicus Sadik.

Uit documenten van het Nationaal Archief in Den Haag komt daarnaast een heel ander motief voor de landing naar voren: de mariniers kregen de opdracht „zo snel mogelijk de zout-industrie te clearen en veilig

te stellen”. Herman Burgers, oud-jurist en voormalig medewerker bij de Krijgsraad van Batavia, onderschrijft dat. „Op Madura bevond zich de grootste zoutvoorraad van Indonesië, een belangrijke reden voor de bezetting. Ook wilde Nederland een ondergeschikte deelstaat van het eiland maken.” Daar was blijkbaar haast bij want de bezetting vond plaats tijdens een staakt-het-vuren dat door legercommandant generaal Spoor op 4 augustus middernacht was afgekondigd na een oproep van de Veiligheids-

raad van de Verenigde Naties. Maar toch liet Spoor, in strijd met het officiële beleid, nog diezelfde dag een landing op Madura uitvoeren en in de dagen daarna stootten de Nederlanders door naar Pamekasan. Volgens Sadik gebeurde dat met veel geweld. Zo werd het stadje Sampang gebombardeerd. Sadik, die daar toen op familiebezoek was, moest met zijn ouders in een groot schuilen toen de Mustangs, jachtvliegtuigen van het Nederlandse leger, over kwamen vliegen. „Het waren er wel drie.”

Vermeende vrijheidsstrijders werden gearresteerd, gevangengezet en zelfs gemarteld. Marinier Poetiray onderschreef martelpraktijken op het eiland: „Als wij een gevangene hadden, dan kreeg hij op zijn donder.” Tjakra's, Madurezen die voor het Nederlandse leger werkten, pakten daar, blijkbaar ongehinderd door enig gezag, een zweep bij. „Die slaan rustig het vel van die gevangene zijn lichaam af.”

Het drama kreeg in de weken erna nog een vervolg in de vorm van represailles, zogenaamde 'zuiveringsacties'. Fotograaf Van Pagee hoort van verschillende Madurezen hoe de mariniers de heuvels introkken op zoek naar overgebleven strijders, waarbij zij de plaatselijke bevolking niet ontzagen.

In een dorpje in de afgelegen heuvels van het gebied Palengan ontmoet Van Pagee de bejaarde boer Bpk Masruddin, oud-vrijheidsstrijder. „Eerst kwam de artillerie die hier alles plat bombardeerde”, vertelt hij. „Het was een totale verrassing, niet iedereen had de tijd om te vluchten. Er vielen daardoor veel burgerslachtoffers, ook vrouwen en kinderen.” Zo verdween zijn nichtje spoorloos tijdens die aanval. „Daarna kwam de infanterie die alle huizen doorzocht en mensen ondervroeg.”

Moslimscholen

Volgens verschillende getuigen in het gebied bestookten de mariniers vooral moslimscholen om ondergedoken vrijheidsstrijders te arresteren. Ook de 85-jarige boer Suka die in een dorp verderop in de heuvels woont, herinnert zich de komst van de mariniers nog goed. Suka had niet veel met politiek, maar toch pakte hij net als de meeste dorpingen de bamboestok op uit verdediging. Tijdens een zuiveringsactie werd een van zijn vrienden doodgeschoten. „Ze waren op zoek naar verzetsleider Abdurrachman en omdat mijn vriend Carang daar wel

iets van weg had, schoten de mariniers hem per ongeluk dood.”

Opmerkelijk is dat deze zuiveringsacties, die volgens veteraan Hornman tegen 'grote groepen extremisten' gericht waren, begonnen op 25 augustus. Want op diezelfde dag was een internationale resolutie aangenomen die Nederland oproep tot een staakt-het-vuren.

Veteraan Poetiray classificeert de aanval van 16 augustus als de grootste die hij meemaakte in zijn vierjarige, bewogen diensttijd. Toch is in de militaire verslagen over de gebeurtenissen weinig terug te vinden. Volgens kolonel der mariniers W.A.J. Roelofs was er gedurende de gehele periode slechts sprake van „hier en daar wat plaatselijke weerstand”. Alleen de inlichtingendienst (NEFIS) bericht dat er een aanval heeft plaatsgevonden, maar meldt dat er „slechts lichte beschietingen van Nederlandse partrouilles en posten zijn geweest” met daaropvolgend enkele 'zuiveringsacties'.

Volgens militair historica en oralhistory-specialist dr. Stef Scagliola (Erasmus Universiteit) is het niet na te gaan waarom er zo weinig over gedocumenteerd is. „Het kan kwijgeraakt zijn of bewust weggelaten, we weten het niet.” Wat dit verhaal volgens haar vooral laat zien en belangrijk maakt is de totale afwezigheid van de beleving van Indonesiërs in onze geschiedschrijving. „Door die leegte kan er onterecht een beeld ontstaan alsof hun beleving niet erg was, of dat het gewoon niet is gebeurd.”

Zondag 17 augustus, de Indonesische Onafhankelijkheidsdag, opent Galerie ZERP in Rotterdam een expositie van documentair fotografe Marjolein van Pagee (*Goes, 1987*), naar aanleiding van haar project *Kembang Kuning* (gele bloem), met portretten en landschappen m.b.t. de onafhankelijkheidsstrijd op Oost-Java. Inl: www.marjoleinvanpagee.nl

FOTO MARITIEM MUSEUM

Een van de foto's van het massagraf, kort na de strijd in de nacht van 15 op 16 augustus 1947.

De Heldenbegrafplaats op Madura waar een deel van de doden uit 1947 later herbegraven is.